

BESEDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Ivan Cankar

Jesenske
noči

O M N I B U S

BESEDA

Ivan Cankar

JESENSKE NOČI

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-140-1

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

I

Težko mi leži na duši to dejanje, storjeno v polsuhnjah in skoro nezavedno.

Kesanja ne čutim kljub temu nikakršnega. Ne pride mi na misel, da bi si očital posebno pokvarjenost in propalost, da bi povešal oči pred drugimi ljudmi ali da bi si bil v svesti preišljenega hudodelstva. Čisto nasprotno; nihče nima vzroka, da bi dvomil nad mojim značajem, nad čistostjo mojega življenja, nad vzvišenostjo mojih nazorov. Poznal sem jih mnogo, ki so nosili lepe črne brade in solidne naočnike; a če so le genili z mezincem, prišli so z moralo bolj navzkriž, kot jaz sredi onih čudovitih noči.

Ne želja po opravičenju in ne kesanje me ne žene k tej odkriti izpovedi. Stvar je popolnoma drugačna. Zvečer, kadar zatisnem trepalnice, prihajajo k meni tisti dnevi. In jaz vstanem in vse one trenutke, — o Bog, vso grenkost onih trenutkov pijem počasi, s pridržano sapo, z napeto pričakujočim srcem. To ni več preteklost. S tolikim trpljenjem, s tako jasno zavestjo ne živim svojega vsakdanjega življenja . . . Moji prsti se krčijo, telo se pripogiba. V njegov tilnik so se zasekali moji nohti, in v

tistem hipu se je razlila po moji desnici njegova gorka kri.

Pred nekaterimi leti je umrla moja ljubica. Njen beli obrazek je imel na odru nenavadno resen izraz; na temne lase so ji položili venec polrazcvelih, omotno duhtečih rož. Kolena so se mi tresla in v grlu me je dušilo od bolečine, ko sem stopal za črno oblečenimi sorodniki proti pokopališču . . . Pozneje sem blodil kakor v sanjah, brez smisla za svoje navadne opravke . . . Toda nekega večera sem potožil prijatelju svojo nesrečo ter se ob tisti priliki sentimentalno razjokal. Vsa žalost se je hipoma izgubila in nosil sem jo na prodaj samo še zaradi interesantnosti . . .

Kar se je pripetilo pred mesecem dni, je samó moja lastnina . . . Groza tistih noči leži samó na moji duši, a moja duša je preslaba, da bi se ne zgrudila pod tem bremenom. Zato sem se odločil, da razložim vso reč natančno, — z vsemi okolnostmi do najneznatnejših malenkosti, ki so vplivale kakorkoli na moje takratno duševno razpoloženje . . .

Nocoj zatisnem mirno svoje oči; po moji sobi ne bodo šumeli več koraki davno pokopanih mrličev in okno na dvorišču bo temno in mrtvo.

II

Z nenavadno eneržijo sem se bil dokopal do svojega sedanjega ugleda. Ni še dolgo tega, kar so me smatrali vsi pošteni ljudje za ekscentričnega človeka s smešnimi nazori in nedostojnim vedenjem. To so mi očitali s popolnim opravičenjem. Moje življenje je bilo do lanske jeseni res jako čudovito. Hodil sem po svetu brez pravega namena, brez stalnega doma, brez pametnih opravkov. Kadar se je pripetilo, da sem si najel v tem ali onem mestu kako stanovanje, spravil sem se čisto gotovo v najtemnejše predmestje, kjer so bile ulice ozke in umazane, hiše stare, z odpalim ometom in majhnimi, omreženimi okni. Tam sem sklepal različna, izobražencu neprimerna znanja. Pil sem bratovščino z dvomljivimi eksistencami, brez dela in brez preteklosti; pozabljeni ljudje z lokavim, pazno motrečim izrazom v očeh, z umazanimi kravatami pod zaraščenim vratom in dolgimi, črnimi nohtovi na rokah. Noči sem prebil v zakotnih gostilnah s pijanimi vlačugami; poljuboval sem jim mokra ustna ter obenem sanjal o vitkih, eteričnih devojkah v roza obleki, s prozornimi čipkami pod vratom in s potočnicami v zlatih laseh . . . Navadno nisem imel nika-

kega stanovanja. Posedal sem po kavarnah in gostilnah od jutra do pozne noči. Spal sem tiste čase jako malo in to je imelo svoj poseben vzrok. Obšla me je mnogokrat neznosna utrujenost; videl nisem ničesar več in roke so mi visele mrtve navzdol. Toda sedel sem za mizo; natakar je slonel ob kasi ter dremal . . . Bal sem se samote. Kadar sem stopil v spalnico ter odgrnil odejo, odprle so se mi hipoma oči in prijel sem se za glavo in zastokal od kesanja in obupa . . . Kakšno je to življenje? Kakšen bo konec? . . . Bal sem se noči in samote in sedel sem v kavarni in sanjal in pisal verze.

Moji nazori — kolikor jih je bilo — so bili takrat zelo čudni. Kar so počeli drugi ljudje — humbug! Sovražil sem te moderne kravate, dostojno ostrižene brade, te hladne obraze, z mirnimi vsakdanjimi skrbmi. To so stroji — nič drugega kot stroji. V tej mrzli sapi filistrstva jim je duša ovenela in poginila. Kar je vzvišenega in nesebičnega na njih, je hinavstvo . . . Zato so podlo in brezvestno hinavstvo vsi takozvani ideali naše dobro urejene in dobro vzgojene družbe. In kjer vsled relativne pokvarjenosti ni izrecnega hinavstva, tam je slepota in lahkovernost. Usoda sama je poštena. In kar zida z vso svojo duhovitostjo tisoč licemercev, to podere ona v svoji blagohotnosti ter zida po svoje . . . Jaz, — jaz nimam nobenega opravka v tej umazani družbi. Zdi se mi,

da gleda iz njenega zaničevanja do mene nekoliko zavisti in hrepenenja . . .

Moj svet je bil drugačen. Moj svet je bil svoboden, daleč stran od zemlje in v prvi vrsti daleč stran od ljudi. Telo ni živelo v njem. Tavalo je bogvekod; jaz se nisem brigal zanj. A v svetu moje duše so cveteli travniki in duhteli zeleni gozdovi. Tam ni bilo ne hinavstva, ne skrbi. Z zlatom prepasane gospodične iz davno minulih romantičnih časov so se sprehajale po rožnih gredah. Po gozdu so se klatili stari čarovniki z rdečimi čepicami in dolgimi, črnimi čarovnimi palicami . . . Nekoč sem videl pritlikavca z valovito belo brado; sedel je kraj roba na trhlem štoru ter njuhal tobak iz zlate tabatiere.

III

Zunaj je deževalo. Na svetu ni strašnejšega od enakomernega, dolgočasnega pršenja jesenskega dežja. Zdi se mi, da je bilo že precej pozno po polnoči. Zaprl sem okno, spustil rulete ter zagrnil čipkaste gardine. Toda obstal sem sredi sobe ter poslušal pazno in natančno. Kaplje so padale na okno. Zazdelo se mi je hipoma, da gleda nekdo s spačenim, od dežja mokrim obrazom skozi razpoke v ruletah; z eno roko se opira na pomol, a drugo je dvignil, in v enakomernih presledkih trka s sključenim kazalcem na šipo.

Tisti večer se je nenadno zasukalo moje življenje. Stopil sem z neumne stranske poti na veliko cesto. Ta važen korak ni imel posebnih zunanjih vzrokov. Prejšnji dan je bil pri meni moj oče; ko je spoznal površno moje razmere, ni zinil besedice; stresel je z glavo, vzel klobuk ter se poslovil. Čutil sem šele pozneje, da me je to užalilo. Popoldne sem sedel v kavarni, a niti sam se nisem zavedal, da je bilo moje srce težko in potrto . . . Hodil sem po sobi vso noč; proti jutru sem stal na stopnicah, da bi pobegnil tiho in skrivno bogve kam; toda predno sem

stopil na cesto, sem se vrnil čisto miren in hladen, legel na posteljo, zaspal ter spal do poludne.

Zdaj moram reči, da se oblačim jako elegantno. Moje kravate . . . nekaj posebnega je s temi kravatami. Naj si jih zaveže kdo drugi kakorkoli, zmerom bo ostalo nekaj filistrskega na njih. Jaz napravim pentljo čisto primerno, povsem dostojno, toda v eni sami gubi, v eni sami črti dam fino, rahlo, komaj opazno nekoliko duška svoji prejšnji malomarnosti. To je ženialno. Kako ozka, skoro nevidna je meja med malomarnostjo in ženialnostjo! . . . Nihče bi si ne mislil, da je kariera poštenega človeka odvisna od kravat in od frizure.

Ljudje so spoznali, da imam velik talent in da pričakuje domovina mnogo od mene. Zategadelj sem se poklonil nekaterim imenitnim osebam. Zapazil sem na svoje začudenje, da niti eden izmed vseh ni bil popolnoma obrit. Vsaki je nosil vsaj temno muho pod spodnjo ustnico, in neki dostojanstvenik je bil poraščen po vsem obrazu z dolgimi svetlimi kocinami. A vsi so bili jako častivredni možje, z nenavadno finim čutom za dostojnost. Nekdo mi je opomnil očetovsko in blagohotno, da rumene cipele ne pristojajo resnemu človeku, ki hoče delovati na kak način v blagor domovine. Od tistega dne ne nosim več rumenih cipel. In da ni dobro plavati po zeleni vodi idealov, ki pa so mladini koristni in celo potrebni.

Ravnal sem s svojim ugledom zelo skrbno in varno. Govoril sem na lahko, s strnjenimi obrvmi, desni kazalec postavljen diskretno na mizni rob. Opazil sem bil namreč takoj v začetku svojega novega življenja nenavadni vpliv iztegnjenega kazalca . . . Naučil sem se dosti hitro najpotrebnejših stvari v političnem in družabnem občevarju. Spoznal sem že po obrazih, po samih kretnjah in površnih opomnjah različne stopnje ugleda in moči. To zahteva ta . . . to zahteva oni. In stopnjo za stopnjo sem lezel počasi navzgor; na vsi težki poti se nisem zadel ob nikogar in po licih me je božala sapa vseobčega spoštovanja . . . Čudno je, kako se navadi človeško telo na gnoj in blato.

A na skrivnem se je moje srce stresalo od silnega smeha, od božanstvene zlobe . . . Držal sem za ušesa častivredne, neobrite glave in capljale so poleg mene v dolgih frakih in svetlih cilindrih, oškropljene do vrh nosu. Jaz si nisem omazal niti podplatov.

IV

Prihajal sem od svojih vsakdanjih opravkov domov nekoliko utrujen, z dolgočasnimi mislimi in zaspno dušo. A že na stopnicah sem začutil navadno, kako se mi je začelo telo stresati, kako so se napenjale moje ustnice od prešerne razbrzdanosti . . . Najprvo sem se sprehajal od okna do vrat, roke prekrižane na hrbtu, glavo nagnjeno daleč nazaj. Smejal sem se glasno, z visokim, jasnim smehom, ki prihaja samó iz neizmerno srečnega srca. — In kakšna je bila moja soba! Uredil sem jo vsak dan drugače. Prvotne tapete so bile temnordeče, s starinskimi, žoltimi ornamentami. Barva sama na sebi bi mi ne bila zoprna, toda ti pravilno narisani, gladko zaviti akantovi listi mi nikakor niso ugajali; zdeli so se mi prepošteni, nekako nedeljski. Zato sem se čez nekaj dni spravil ter sem sam tapeciral svojo sobo. Ležal sem na tleh in risal. Tri noči. In narisal sem fantastične ornamente, v čudovitih barvah čudovite rože, ki so rasle samó v mojih sanjah; ob vsaki nenavadni črti sem zastokal od radosti: zdelo se mi je, kakor da bi dal zaušnico dostojnosti in pametni vzgoji. In ko sem razobe-sil in nabil svoje tapete po stenah, so se smejali krog

mene in zvijali in priklanjali polnočni duhovi iz jutrovih krajev . . . Pomislite: — in vse to na čistem, belem ozadju! . . . Moja postelja je stala sredi sobe; postlal in odel sem jo čez dan tako, da je bilo vzglavje podobno prestolu. Napravil sem si krono iz zlatega papirja; na rjuho sem naslikal z vijoličasto barvo velike cvetove, lilijam podobne. In kadar sem sel na prestol, napolnila se je soba s ponižnimi podaniki . . . »Glavna stvar je, dragi moji, da plešete brez nehanja. Moje srce je veselo, kadar frfotajo krila in kaftani krog vaših ledij, kadar vam zastaja sapa in vam bulijo oči od razkošne blaznosti . . . Komur pride na misel, da bi zlezel v kot ter se lotil kakršnega koli dolgočasnega dela, vtaknem ga pod zemljo, kjer je jok in škripanje z zobmi. Kdor bi se spozabil tako daleč, da bi se vedel razumno in obzirno, položim mu glavo na srebrn krožnik . . . Taka je moja zapoved, dragi moji, in v kletéh je vina za tisoč let . . .«

Časih si dovolim, da plešem mazurko v nogavicah, s krono na glavi in s kraljevim plaščem na ramah. Prazne steklenice, razmetane po tleh, se kotálijo veselo pod mojimi nogami.

V

Prvi dan me je zanimala moja gospodinja, a pozneje sem pozabil nanjo. Njen obraz je bil podolgast in bled, popoldne napudran, zjutraj vel in skoro sivkast. Oči so gledale tiho in začudeno, kakor da se spominjajo nečesa nerazumljivega, kar so videle bogvekjé, pred davnim časom. Srečal sem jo malokdaj; časih, kadar sem prišel pozno domov, sem videl v predsobi skozi priprta vrata, da je ležala na zofi, z rokami pod glavo in z razpuščenimi kitami. Na okrogli mizici je stala v srebrnem okviru fotografija nekega človeka z dolgimi brki in majhnimi, pod močnimi obrvmi skoro skritimi očmi.

Tisti večer, ko sem spal prvokrat v svojem novem stanovanju, sem bedel pozno v noč, dasi sem bil jako utrujen. Prihajale so mi na misel različne stvari in polagoma me je osvajala tiha otožnost. Začutil sem, da sem zapuščen in pozabljen in da nimam žive duše na svetu . . . Skozi okno se je videl samo majhen košček jasnega neba; ena sama svetla zvezda je gorela na njem. Dvorišče je bilo ozko in umazano; mojemu oknu nasproti se je dvigalo visoko poslopje.

To poslopje je bilo nenavadno tiho; odprto ni bilo

nobeno okno, od nikoder se ni oglasil klavir; prej sem bil navajen, da je igral kdo neprestano nad menoj ali kje v bližini.

Hotel sem se razpraviti ter ugasniti svečo. Ali v tistem hipu se je zasvetilo okno v tretjem nadstropju, ravno mojemu stanovanju nasproti, komaj za seženj višje. Prikazala se je za trenotek temna postava, ki je takoj zopet izginila v ozadju. Svetilka je stala najbrž precej daleč od okna, morda na nočni mizi ob postelji. Zdelo se mi je, da so stene poslikane s svetlomodrimi rožami, ki so se videle od daleč kakor temne pege na belem zidu . . . Luč je zatrepetala; nekdo je prijel svetilko ter jo prinesel bliže. Jaz sem ugasnil svečo v svoji sobi.

Na okno se je naslonila ženska. Njene roke so bile gole do komolcev; desnica se je lesketala v beli svetlobi. Čakal sem nestrpen in vznemirjen, da okrene obraz na desno, proti luči . . . To se je zgodilo, ko je vstala ter se vrnila v ozadje. Pritisnil sem roko na čelo in srce mi je zatrepetalo. Črte njenega profila so bile kakor narisane v zaljubljenih sanjah, — mehke in nedolžne, z izrazom boječe neodločnosti. To je šinilo mimo mene v enem samem kratkem hipu. Njene oči so bile v senci; samo v trenotku, ko se je vzdignila, se je zasvetil smaragd izza dolgih trepalnic . . .

Nesla je svetilko od okna k postelji, nató na levo in zopet v ozadje. Po steni so begale sence, švigale od okna

čez strop ter se izgubliale. Svetloba je vztrepetala poslednjikrat ter ugasnila.

Opolnoči sem legel na posteljo. Zaspal sem jako mirno; trepalnice so mi zlezle same na oči . . . Zdi se mi, da je bilo že pozno proti jutru, ko sem se nenadoma prebudil. Glava me je bolela in mraz me je spreletaval po vsem telesu . . . Zdelo se mi je čudno, da nisem ležal na postelji, kakor sem bil pred dvema urama zaspal: — slonel sem ob oknu ter gledal z napeto pazljivostjo navzgor . . .

VI

Iz prejšnjih časov mi je ostalo mnogo znancev in posebno znank, za katere se podnevi nisem brigal. Če sem srečal koga na obljudeni cesti, sem se mu najrajši izognil. Toda o mraku sem začutil hrepenenje po preteklosti. Ob ulicah so gorele svetilke, na glavnem trgu in po alejah je bilo polno ljudi. Takrat sem stopal proti predmestju z naglimi, tihimi koraki, sklonjeno glavo, vznemirjen in nekako osramočen. Tolažil sem se z zavestjo, da je noč okrog mene. In do noči sem imel od nekdanj svojo posebno pravico: za svoja nočna dejanja nisem bil odgovoren nikomur in smešno bi bilo, da bi se v teh urah zavijal v nerodni plašč dostojnosti.

Na vzhodnem koncu mesta je raztresenih nekaj nizkih hiš, kritih z rdečo opeko. Podnevi se zdé človeku dolgočasne in tihe. Ulice so polne rjavega prahu, ki sega skoro do gležnjev in se spremeni ob deževju v smolasto blato. Pred hišami se igra brez števila umazanih otrok; odraslih ljudi sem videl jako malo . . . Toda ponoči, posebno kadar sije luna, se zablešče zidovja v čudovitem belem svitu. Ob nizkih ograjah pred hišami, po ozkih nerazsvetljenih ulicah prihajajo tihe, skrivnostne posta-

ve; iz temnih senc se čuje pritajeno šepetanje in časih zazveni od daleč zategnjen melanholičen vzklík. Človek obstane in posluša; zdi se mu, da je zašel v daljno daljavo, do zadnje meje življenja, kjer se pričenjajo blodne sanje.

Tam je stanovala Matilda. Prišel sem časih k nji, da sem ji pobožal podbradek ter gledal v njene velike mrtve oči.

Tla so bila preprežena s preperelimi preprogami. Ob vsakem koraku se je dvignil prah iz njih. Na mizi je ležal čipkast prt, toda ob robih so bile čipke raztrgane in posvaljkane. V sobi je bilo nenavadno tiho. Če sem izpregovoril glasneje, sem spoznal takoj, da sem napravil nekaj neprimernege in nerodnega.

Razen Matilde sta bili v sobi navadno še dve osebi; njena mati in neka suha, v temno ruto zavita ženska; zinila ni nikdar besede in njen obraz je bil trd in siv . . . Spominjam se, da sem bil nekoč zaljubljen v Matildo. Šel sem skozi predmestje pozno o mraku in takrat sem jo zagledal v luči obcestne svetilke. Hitro in tiho je hitela mimo mene, z nekoliko sklonjenim telesom, roke na prsih. Njena lica so bila bolna, prozorno blede, v udratih očeh ni bilo nikakega ognja . . . Prav táko, tiho in bolno, jo srečam zdaj časih nenadoma v sanjah; in moje srce postane nemirno in mrzel pot mi pride na čelo . . .

Bilo je že pozno in samo tu pa tam se je zgenilo dvo-

je zaljubljenec. Potrkal sem na vrata ter vstopil, ne da bi mi bil kdo odgovoril. Matilda je bila nemirna in raztresena; njene oči so se umikale mojim. Med pogovorom mi je opomnila, da je bila ves dan doma, in da je opoldne bljuvala kri. Zdelo se je, kakor da se tega neka-ko sramuje.

V sobi mi je bilo tesno; zrak je bil gost in zaduhel. Povabil sem jo na sprehod in Matilda je ogrnila ovratnik . . . A v tistem trenutku me je spreletelo neko čudno čustvo. Hotel sem na vsak način stran, domov, da preprečim nekaj usodnega.

»Ne Matilda . . . Ostani doma . . .«

Stala je sredi sobe, jaz sem zaprl vrata za seboj ter odhitel. Po mestu je bilo vse tiho in moji koraki so odmevali daleč naokrog. Od nemira in pričakovanja mi je silila kri proti srcu. Sredi pota šele sem se zavedel, kaj me je vzdramilo s tako nenadno silo . . .

Okno v tretjem nadstropju je bilo jasno razsvetljeno in ona je slonela ob njem.

VII

Sonce mi je zoprno, — in celó še to mirno jesensko sonce. Vse leži pred očmi kakor na dlani, same jasne črte, krepke konture. Nikjer nobene skrivnosti. Fantazija ledeni pod vplivom te dolgočasne jasnosti, te razumne resničnosti. V duši sami je toliko tajnega in nerazumljivega, da išče z razkošjem meglá in mrakov in da se upira svetli resnici. Resnica je zmerom suhoparna.

Ob sončnih dneh odgrnem zastor samó toliko, da sije v sobo en sam žarek, kakor nit tenák. V veliko veselje mi je zavest, da je preplavljen ves svet tam zunaj s samo vročo svetlobo . . . svetlobo čez in čez. Tiho in boječe se plazijo pregnane sence po jarkih in duplinah, strahom gledajo izza visokih poslopij, izza zelenega listja. Ej, — kako se polagoma dvigajo, kakó stopajo z mačjimi koraki vedno višje iz pozabljenih dolin. od vseh strani prihajajo, — od gozdov, od morja; zdi se celó, da frfotajo z neba, na neizmernih krilih. In soncu padajo trepalnice na oči.

En sam tenek trak se trese v moji sobi. Pustim ga skozi okno samo iz ironije in škodoželjnosti. A okrog mene plavajo sence in v obraz mi diha hladna sapa njihovih

kril. Takrat je moja duša čudovito občutljiva, srebrna struna, ki zazveni, če dihneš nanjo.

Prej mi je ostalo poleg vsega vendar še nekaj, kar je spajalo dan z nočjo. Sredi jasnega dne sem začutil kdaj hipoma neko tiho vznemirjenost, hrepenenje po bogve čem. v teh dneh pa sem živel dvojno življenje, popolnoma ločeno drugo od drugega. Na mojem obrazu, v mojem glasu, na mojem kretanju ni ostal nikdar najmanjši sled mojih nočnih prigod. Ostal ni najmanjši sled v mojih mislih. Delal sem in govoril povsem razumno, kakor delajo in govorijo drugi ljudje . . . In gotovo, — spoznal sem, da z neko spretnostjo človek jako lahko doseže tisto razumnost, ki je potrebna v občevanju z visoko inteligenco. Razgovarjal sem se časih popolnoma familiarno z nekim dvornim svetnikom, ki je imel navado, da si je sredi živahne debate s prstom čistil nos . . .

Svoj čas sem se bil seznanil z gospo adjunkta Slivnika. Ta ženska je bila lepa. Njen obraz je bil nekako brezbarven; v senci je dobil skoro sivkasto polt. Toda njena ustna so bila rdeča in polna; — človek bi zblaznel, če bi si zaželel poljuba od teh ust. Izpil bi ji vso kri, vsesal bi se vanje z vso močjo, z vso dušo. In jaz sem jo poljubil nekoč v njeni sobi. Zunaj je sijalo sonce, a okna so bila tesno zagrnjena. Objel sem jo, da so se ji vzdignile prsi in mokra megla mi je zakrila oči, ko sem se sklonil k njenemu obrazu . . .

To je zdaj vse minilo. Pozabil sem na njena ustna, kakor da bi se jih nikdar ne bil dotaknil.

Takrat se mi ni zdelo to nič čudnega. Moje zanimanje se je ohladilo, — enostavno; kaj takega vendar ne more trajati na vse veke. In vrh tega so pri teh stvareh različne sitnosti; najboljše je, da se jim človek izogne kakor hitro more . . . To je bilo takrat . . . A danes čutim, da mi je vzela noč vse, kar je imelo opravka z mojo dušo. Da mi je izpila vse, kar je bilo v meni resničnega in lepega. Polastila se je mojega srca tako tiho in neopazno, da se tega niti za trenotek nisem zavedal. Podnevi je hodilo po mestu samo še moje mrtvo telo.

VIII

To so bile jesenske noči s svojim mehkim vzduhom. Z vrtov so se dvigali vonji venečih rož, iz tišine so vstajali vzdihni umirajočega življenja.

In v tistih nočeh sta se svetila nad mano smaragda njenih oči . . .

Povej mi, kdo si? . . . Ali nisi bila pri meni takrat, ko sem živel svoje najlepše dni v oni čudoviti deželi? . . . Zdaj ni več one dežele; vsenaokrog se razteza pusta planjava, pokrita z žarečim peskom. Samo daleč, tam daleč se dviga visoka palma; oči bi mi usahnile in noge izkrvale in ne prišel bi do nje . . . Takrat pa so sanjale krog naju velike rože z zlatimi cvetovi; ko sva šla mimo njih, so se nama priklanjale. Takrat so bile sanje življenje, — takrat, ko sva se ljubila v senci zelenih palmovih peres, ob bregu svetih valov. S srebrom vezana halja je trepetala na tvojih belih udih in roža je vzcvetela, kamor so pogledale tvoje smaragdne oči . . .

To si bila ti in zdaj si prišla k meni v teh sladkih nočeh . . .

Ali nisi bila ti, ki sem te srečal ono grenko uro? Moje življenje se je hipoma končalo, — bilo mi je, kakor bi se

mi dvignila črna stena pred obrazom. Po tem dolgem tavanju brez namena in brez cilja sem prišel do konca, in takrat šele sem začutil, kako so usehle moje moči, kako je izkrvavelo moje srce . . . V tistem trenutku sem te ugledal poleg sebe in tvoje oči so se ozrle name. Nebo se je zjasnilo in ves svet je ležal vdano pred menoj.

Neumno je, da ne vem tvojega imena. Kako naj te kličem, kadar mi je težko pri srcu? Kod naj te iščem, kadar pade zagrinjalo na tvoje okno? . . . Zdaj si blizu mene, čemu te ni k meni? Čakam te časih do polnoči, vso noč do jutra. Okrasil sem svojo sobo z rožami, da te dostojno sprejemem: vse njihove čaše so polne vonja, — v težkih valovih bo plaval nad nama. Zakaj te ni k meni? Moja postelja se sveti v bleščeči belini, kakor postlana z lilijami . . . Ne boj se, da bi te dolgočasil s tožbami; moj obraz ni več bled in moje oči niso udrte; izpil sem že davno vse, kar je bilo grenkega v moji usodi . . . Pravil ti bom o svojih sanjah in zagotavljam te, da to ne bo dolgočasno. Ena sama noč mojih sanj je bogatejša kot življenje treh svetov . . . Zakaj te ni k meni?

Ah to je bila zadnja noč. Zadnja noč čistih sanj in pijanih želja . . . Prišla je k oknu za trenotek ter se vrnila v sobo. Prišla je vdrugeč in smaragda njenih oči sta se zasvetila v čudoviti luči . . . Spati nisem mogel do belega jutra. Iz miru moje duše je vstajalo polagoma nekaj

nejasnega; zdaj pa zdaj se je streslo moje telo, kakor v pričakovanju oddaljene, še nepoznane groze.

Skozi okno je zasijalo sonce in naposled sem zaspal s potnimi kapljami na čelu.

IX

Stopil sem k mizi, da bi si prižgal cigareto. Vso mojo dušo je objemala tista mehka, topla sanjavost, ki jo čuti človek samo v najlepših kratkih trenutkih. Hodil sem bogvekod; moja soba je bila temna, ali zdelo se mi je, da sijajo zvezde na stropu. Od njenega okna je prihajal k meni trak svetlobe in dim moje cigarete se je svetil v njem. A hipoma je ta žarek vztrepetal in izginil. Iznenaden in prestrašen sem se vrnil k oknu ter pogledal kvišku.

Nekdo je stal poleg nje, naslonjen s komolcem na oknico. Luč je obsevala samo del njegove roke, — kakor se je videlo, težke in mesnate, — par kodrov skrbno friziranih las in črto njegovega profila z dolgim, nekoliko zakrivljenim nosom in kozjo brado. Ko se je okrenil k njej, sem ga videl natančneje. Obraz se mu je raztegnil v širokem smehu; zdelo se je, da ji je povedal nekaj duhovitega. Ona se ni zgenila in tudi nasmehljala se ni; njena ustna so ostala tiha in resna.

V prvem hipu se mi je videlo vse to nekako smešno . . . Ta človek ni na svojem mestu; vrag vedi po kakem naključju je prišel do njene družbe. Ni mogoče, da bi se

kratkočasil, — ta kmet v salonu. Očividno je v zadregi; to se pozna iz njegovih mesnatih rok in iz njegove nerodne brade.

Posvetiti sem mu hotel sočuten smehljaj, toda oledelel mi je na obrazu. Njegova široka, predrzna ustna so se mi zagnusila. To ni kmet v salonu, to ni smešen človek. Že na sami črti njegovega nosa je nekaj razbojniškega, tihotapskega in vsiljivega. Njegove kretnje niso odkritosrčne. A to samo na sebi nima nobenega pomena; na svetu je brez števila razbojnikov in večinoma niti nimajo mesnatih rok. Nekateri nosijo cilindre in rokavice . . . Bog mu blagoslovi razbojništvo, jaz mu ga ne zavidam. Toda kaj ima pri nji? S kakšnim namenom je prišel? Odkod je dobil pravico, da sloni ob oknu in diha parfum njene obleke? . . .

Hotel sem mu nekaj zaklicati, karkoli. Iz mojega grla se je izvil samo hripav glas; zdelo se mi je samemu, da je prišel od nekod drugod. Stopil sem hitro za gardino. V moji duši se je rodilo tisti trenotek ono temno, nezavedno dejanje. Začutil sem nekaj velikega in temnega, a moji pameti popolnoma nerazumljivega. Takrat nisem sklenil ničesar, nisem vedel ničesar. Nevidna roka se je oklenila moje z železnimi prsti in jaz sem taval naprej brez volje, z zatisnjenimi očmi, kakor mi je velela zapoved. Toda niti za hip se nisem uprl tej zapovedi. Opravljaj sem svojo dolžnost z vso skrbljivostjo in natanč-

nostjo; in ves čas sem čutil na licih gorkoto njenih smaragdnih oči . . .

Da, vse kar se je vršilo pozneje, se je rodilo takrat v moji duši. Ko je zatrepetal oni zadržani vzklik na mojih ustnih, sem prebledel od strahu, da bi me ne bil kdo opazil, da bi ne vedel človek ob oknu, odkod je prišel nenadni glas . . .

Skrit za gardino sem nagnil glavo in gledal srepo in tihotapsko navzgor. Tam se ni bil zganil nihče. Oba sta slonela mirno drug poleg drugega; ona je bila sklonjena malo nižje, dlani na licih. Zdelo se je, da sta molčala . . . Čez nekoliko minut se je on dvignil; njegova široka postava je obsenčila skoro vse okno.

Takrat sem vzel klobuk, zaklenil sobo ter odšel urno po stopnicah. Bilo je že blizu enajste ponoči; cesta je bila popolnoma prazna; od daleč se je čulo kričanje pijanega človeka.

X

Stopil sem pod neka vrata, v globoko senco, nedaleč od one hiše. Videl sem lahko po vsej ulici navzdol; tu pa tam je gorela svetilka; ono pijano petje se je izgubilo v daljavi.

Čakal sem dolgo časa brez vsake vznemirjenosti. Noč je bila precej hladna, vrh tega sem slonel na mrzlem zidu; ali mraz, ki me je spreletel zdaj pa zdaj po hrbtu, mi ni bil ravno neprijeten. Ugajala mi je tudi ta tišina naokrog. Nebo je bilo temnosinje, zvezd je bilo na njem jako malo, a te so se bleščale z nenavadno jasno svetlobo . . .

Čul sem natanko, kako so zaškripala vrata, četudi je bila hiša oddaljena kakih sto korakov. Ko je prišel na cesto, se je ozrl krog sebe, nato si je privihal ovratnik ter stopal s hitrimi koraki ravno meni naproti. Jaz sem se mu bližal počasi in malomarno, kot da sem prišel slučajno po tej ulici. Obstal sem pred njim, da ni mogel mimo mene.

»Dober večer. Oprostite, da vas nagovarjam sredi ceste, toda meni je dolgčas samemu . . . Ali ne izvolite z

mano v kavarno ali kam drugam, — kamorkoli; na kozarec vina, recimo . . . ?«

Pogledal me je skrajno začudeno, in mene je na skrivnem sililo na smeh. Če sem ga študiral od blizu, je bil ta človek s svojim surovim obrazom prav za prav neroden bojzljivec z nezaupnim in nekako otročje lokavim izrazom v očeh. Toda taki so navadno vsi razbojniki. Njegova brada je bila redka in svetla, ustna zoprno debela in široka.

»Ali dovolite . . . kako pridete do tega . . . ?«

»To je moja navada, blagorodje. Vi greste po cesti, jaz vas srečam, — čemu bi vas ne nagovoril? Razložite mi, prosim, kaj bi me moglo ovirati?«

Kakor se je videlo, je bil v veliki zadregi.

»Kaj bi vas moglo ovirati?«

»No, glejte! Sploh pa čutim tudi iz drugih ozirov, to se pravi, ne samo iz navade — posebno naklonjenost do vas. Skratka, moje srce se vas je oklenilo, oprostite . . . Ali stopiva v to kavarno? Ne, tukaj je presvetlo; skrijva se v kako bolj oddaljeno beznico . . .«

Na negotovih korakih in na skrivno motrečih pogledih se mu je poznalo, da so se ga lotevale različne slutnje.

»Moje vedenje se vam vidi precej nenavadno? Imate čisto prav. Toda drugega ni na vsem tem ničesar. Kar se tiče mojega značaja, je jako pohleven in miroljuben

značaj. Doslej nisem storil živi duši nič žalega; kaj mi nakloni prihodnost, tega seveda ne vem.«

Šel je z mano brez ugovora, popolnoma mehanično, na očeh pa sem mu videl, da ga je obšla za hip bojazen, tega velikega, nerodnega človeka. Stopila sva v nizko, umazano in zakajeno kavarno. Mlada postrežnica z upalimi lici in zaspanimi očmi je prišla k nama. Naročila sva si nekega likerja, ki je žgal po grlu kakor čist špirit.

Moj prijatelj je sedel sključen, eno roko na mizi, drugo na kolenu. V luči sem mu videl natančneje v obraz. Glavni izraz njegov je bila prikrita bojazljivost, pomešana z nezaupno lokavostjo; na ustnih pa mu je ležala surova pohotnost. Oblečen je bil precej dostojno; toda suknja mu je visela ob životu, kakor železniškim prevodnikom, kadar odlože uniformo. Čutil sem silen gnus do tega človeka; z velikim veseljem bi mu pljunil v obraz. A ta hip se niti spomnil nisem, da je slonel ravno tam gori ob oknu, — da je segel s svojo mesnato roko v moje sanje.

Obrnil sem se nenadno k njemu, da je prestrašen zgani z roko, kakor bi se me hotel ubraniti.

»Kaj delate tod okoli tako pozno? To skoro ni dostojno poštenega človeka. Ali ste bili pri svoji ljubici?«

Nasmejaj se je široko, da so se mu razlezla debela ustna.

»Gotovo. In rečem vam, da take ženske še niste videli.«

On je bil pri svoji ljubici . . .

Vstal sem razjarjen, da se je stol prevrnil za menoj.

»Ali mislite, da ste me s tem na kak način užalili? Jaz, mislite, da nimam dekleta, — da bom točil solze zaradi tega? Človek vas spozna do nohtov, samo če vam pogleda v oči . . . Prosim vas, ne hodite ponoči tod okrog . . .«

Nisem vedel, kaj sem govoril; približal sem se mu s hitrimi koraki, toda on se je dvignil ter stopil k zidu . . . Čudovita strast se mi je razlila po krvi. on je bil pri svoji ljubici, s svojimi slinastimi ustni je omazal njena lica . . .

»Gospôda, prosim . . .«

Iz ozadja je pridremal zaspan glas in dolg človek z rdečim fesom na glavi in čibukom v roki se je pomikal leno proti nama. Jaz sem se predramil, vrgel denar na mizo ter odšel. Med vratmi sem opazil, da se je moj sosed obrnil k človeku s fesom ter mu s pomilovalnim nasmehom in malovažno gesto nekaj opomnil . . .

Tisto noč je vrelo po meni z nenavadno močjo; izginil je zadnji ostanek moje trezne razsodnosti. Blodil sem po cestah in velike sence so se podile pred mano in okrog mene. Časih so me omotale popolnoma, kakor bi bil kdo vrgel temno haljo čezme . . . Vse je polomil po

mojem vrtu s svojimi surovimi nogami; odprl je vrata in je prišel vanj in mi je vse pokončal . . . Mimo mene se je prizibala senca ob visokem zidu; sključil sem telo, stisnil ustna ter zasadil vanjo svoj odprti nož. Po ulici se je razlegel divji grohot; zavil sem okrog opla ter hitel proti domu.

XI

Prespal sem ves dan. Ko sem se prebudil, je bil v sobi že polumrak . . . Sanjal sem dolgo, jako čudne in smešne sanje. Hodil sem po mestu z nekim človekom, popolnoma neznanim; in naposled sem držal v roki odprt nož in krog mene so se podile visoke sence . . .

Vrtilo se mi je v glavi . . . Jaz sem slaboten človek, brez volje in brez moči. Pridejo mi na pot romantične sanje, in pod njihovim prvim dihom pade ves moj razum. Kako sem se izgubil v te blodnje? Nekdo drugi dela in govori namesto mene. Moja senca tava po moji sobi; jaz nisem v nikaki zvezi s tem nočnim življenjem brez pameti in brez telesa.

Oblačil sem se počasi, in sredi mojih misli me je pričela osvajati posebna vznemirjenost. Ali ni mogoče, da se je vršilo sinoči v resnici, kar se mi zde neumne sanje? . . . Kje je meja med resnico in med blodnjami? In smešni nočni dogodek se je v moji glavi širil in raztezal, dobil je nedoločne, čudovite oblike . . . Ta človek je hodil poleg mene od mojih prvih dni; zakrival mi je luč in vodil moje korake po temnih stezah, v globoka brezna. On

je iztisnil iz mojih oči vse one solze, on je dihnil na moje mlade sanje, da so ovenele in poginile . . . Spoznal sem ga sinoči na njegovih jokavih očeh, na njegovih surovih ustnicah. Nikdar ga nisem videl doslej tako jasno pred seboj, z vsemi kretnjami, s tihotapskim, obenem filistrskim nasmehom . . . Ali dobro je, da ga vidim jasno pred seboj; jaz vem natanko, že ta trenotek vem natančno, kako bo curljala njegova kri izpod mojih prstov . . .

Obstal sem sredi sobe ter se prijel za glavo . . . O Bog, kako me obkrožajo vsenaokoli, kako se plazijo v moje možgane te vroče misli, polne groze in noči! . . .

Grizel sem si ustna, odpiral oči široko in s trudom, da bi si osvobodil razum, da bi čutil zopet samega sebe. Premagal sem se s silnim naporom, da se nisem ozrl proti oknu v tretjem nadstropju. Morda je odprto; ob prvem mraku ga je odprla njena bela roka, in njene oči so pogledale v noč. Iz njenih oči sije dvoje zelenih žarkov; ovila sta me okrog in okrog in moja noga stopa počasi, brez upora . . .

V blaznem strahu in popolnoma brez zavesti sem bežal po stopnicah navzdol. Čutil sem v tistem hipu instinktivno, da je v teh blodnjah konec mojega življenja, da me gleda iz njenih oči moja davno določena usoda . . . Stal sem ji že preblizu, da bi se je ne prestrašil; doslej sem jo slutil od daleč, — in stezal sem roke proti nji

v mučno sladkem hrepenenju. Hodil sem ji naproti v vseh teh krasnih nočeh, ko so svetile zvezde na nebu, ko je sijalo nad mano dvoje tihih oči . . . A ta trenotek sem ji gledal z obrazom v obraz, in prvikrat me je ovladal mrzel strah pred njo. In poslednjikrat.

Preblodil sem nešteto ulic, zasopljen, s hitrimi koraki. Vroče mi kljub temu ni bilo; v sencih in po životu sem začutil zdaj pa zdaj celo mraz. V tem času se je popolnoma stemnilo; visoka poslopja notranjega mesta so se izgubljala v temo . . .

Obstal sem pred vratmi in dvignil sem že roko, da bi potrkal. Predramil sem se šele ta hip ter se obenem jako začudil. Krog mene je bilo tiho; nebo je sijalo nad mano v vsi svoji širini. Tu pa tam je stala ob ulici svetilka in obsevala nizke pritlične hiše. Zašel sem bil v predmestje po mnogih stranskih potih, nezavedno in brez vsakega namena, naravnost pred stanovanje Matilde.

Ni bilo pozno, a čula je samo še ona sama. Soba je bila predeljena z dolgim zelenim zagrinjalom, izza katerega se je slišalo težko dihanje spečega človeka. Za mizo je sedela Matilda pred neko knjigo, ki sem jo ji bil prinesel jaz že pred davnim časom. Luč ji je sijala naravnost v obraz, in njena lica so se mi zdela še bledejša kakor navadno.

Opazil sem, da sem jo iznenadil in skoro vznemiril s svojim posetom. Vzdignila se je hitro ter mi prišla na-

proti . . . Na njenem obrazu je ležalo neprestano nekaj nenavadno tihega in vdanega. In ta izraz tihe vdanosti je bil toliko jasnejši in lepši, kolikor bliže je prihajala svojemu grobu. Kadar sem se ozrl nanjo s polnim pogledom, sem si jo nehote predstavljal, kako leži na mrtvaškem odru, s sklenjenimi rokami in zatisnjenimi očmi . . .

»Sedi, Matilda, ne vznemirjaj se; hotel sem samo . . . sedi!«

Sedla je na zofo in položila roke v naročje; videlo se je, da nečesa pričakuje, in jaz sem čutil sam, da so mi ostali na obrazu sledovi duševne vzburjenosti in mučnega razmišljanja . . . In hipoma je prišlo nadme kakor pred dvema urama. Nagnil sem se prav blizu k nji, da so se dotikali njeni lasje mojega čela.

»Ko bi vedela, Matilda . . . bi trepetala v tem trenutku poleg mene kakor senica v pesti . . .«

Približal sem usta njenemu ušesu, da sem ji oblil vse lice s svojo vročo sapo.

»Matilda, sinoči sem zaklal človeka . . .«

Pogledala me je široko in mirno, kot da ne razume ničesar. Čula je natanko besedo do besede, a smisel ji je bil tako tuj in nenaraven, da ga ni mogla pojmiti; stala je pred njim kot otrok pred knjigo. Zasmejal sem se ji naravnost v obraz.

»Gotovo! S svojim nožem sem ga zaklal! In ne samo enega, — deset, sto! . . . Dovolj, da ti razložim, kako se je to vršilo . . . Sinoči ob tem času, draga moja, sem slonel ob svojem oknu . . . hm . . . da . . . Torej sinoči ob tem času sem se sprehajal po ulicah, kakor je moja navada. In vse ulice so bile čudovito temne . . . Takrat, ko sem hodil čisto sam in žalosten, so začeli vstajati okrog mene sključeni ljudje z zagrnjenimi obrazi. Kamor sem se ozrl . . . hušknil je v stran ter čakal, da se obrnem od njega. A tedaj sem segel skrivoma in počasi pod suknjo in . . . ali si čula?«

V sobi je bilo mrtvaško tiho; zunaj se je oglasil zategnjen, trepetajoč vzklik.

»Tako je stokalo takrat okoli mene.«

Očividno ni razumela niti trohice; njene oči so gledale celo nekako plašno.

»Za Boga, kake sanje!«

»Ej, ljubica, to niso bile sanje . . . Naposled, vrag vedi . . . tvoja opomnja je uvaževanja vredna . . . Kako to, da čitaš tako pozno?«

Prijel sem njeno roko, bila je tenka in bela in čisto mrzla; počivala je v moji kakor mrtva.

»Kako dolgo, Matilda, bo to še trajalo?«

Izgovoril sem te besede malomarno in površno, skoro nevede; ali ona sedaj ni razumela samo mojih besed,

temveč tudi ono komaj zavedno, tiho misel, iz katere so se rodile. Nasmehljala se je in mi pogledala jasno v oči.

»Ne dolgo več.«

Poljubil sem jo na ustna, mirno in čisto kakor sestro, ter odšel s težkim in potrtem srcem.

XII

S pominjam se, da sem trpel tisto noč po svojem posetu pri Matildi več kakor kdaj pozneje, celo več kakor v noči dejanja. A ni me mučil strah pred tem dejanjem; to je bilo sklenjeno, pol dovršeno, in ostalo ni ničesar, kar bi bilo treba še posebej razmišljati . . . Obšla me je globoka melanholija, kakor sem jo čutil prej samo v najgrenkejših urah, — ko sem blodil po ulicah v dežju in blatu, brez doma in brez prihodnosti. Da, vrnile so se v mojo glavo vse tiste žalostne misli, samo desetkrat jasnejše in bridkejše.

Na svetu ni ničesar, za kar bi se mogel navduševati. Ni je stvari v družabnem življenju, ki bi si je zaželel kdaj z vsem srcem. Kadar se sveti tisoč oči v svetem ognju, gledam jaz od strani z nemirnim in raztresenim nasmehom. Moji duši nedostaje nečesa važnega, to je instinkt za družabnost. In ne samo to. Zdi se mi, da moja duša ni od te zemlje. Rodila se je kje drugod in zdaj hrepeni po rodnem kraju. Ne, jaz nimam najmanjšega zanimanja za težnje in ideale človeštva, niti ne za navadne vsakdanje krasote in prednosti zemskega življenja. Kadar stopim v vrsto z drugimi ljudmi, tedaj je zraven ironija

in zasmeh. Očitno je, — moja duša ni na svojem mestu in telo ji je samo v nadlego.

Ali to ni najžalostneje. Ne sili me nihče, da gledam na cesto, kadar slonim ob oknu. Da nimam zanimanja za različne težnje in ideale, ni nikaka nesreča. Ljudje se počutijo zaradi tega lahko prav tako dobro in jaz tudi. Nikaka nesreča ni, da ljubim najbolj temna in skrita predmestja, kjer ni življenja, — da ljubim noč in tišino. Samota mi je na razpolago in nikomur ne pride na misel, da bi mi jo zavidal . . . A kaj je to, — povejte mi, kaj je to? Sam sem se odločil od ostalega sveta, sam sem postavil visoke stene okoli sebe, ker je tako zahtevalo moje srce. Toda meni je težko in grenko, in kadar ležem zvečer na posteljo, mi teko solze na vzglavje. Ustvarjen sem za temo, ali ta tema me duši in ubija . . .

Bal sem se teh ur obupa in otožnosti že od nekdanj, še predno sem jih živel. Čutil sem v svojem srcu, da prihajajo. Zato sem si ustvarjal svoje jasne svetove, kjer ni bilo niti kapljice blata od te zemlje. V te svetove sem bežal, — in skrbno sem zapiral vrata za seboj, da bi jih ne oskrunili neposvečeni koraki . . . Tam sem ljubil z vso strastjo, tam sem sanjal, pijan od sreče in lepote . . . Ali rože v mojih svetovih so cvele samo eno noč; bogveodkod in bogvekedaj je prišla nevidna roka in jih je potrgala. Potrgala mi je vse rože in ugasnila mehko svetlobo, ki je plavala nad mojimi svetovi, in mrzla zimska

sapa mi je dihnila v obraz . . . A jaz sem se predramil in sem si razpenjal nova kraljestva od obzorja do obzorja, — z jasnejšim nebom in lepšimi rožami. Za eno noč . . .

Ona je moja, samo meni so sijale njene oči. In njegova roka jo je objela krog pasu, da so se poznali na belem telesu blatni sledovi! . . . A zdaj sem ga spoznal; on je bil, ki se je priplazil v tistih grenkih urah do vrat mojih sanj ter dihnil na moje rože, kadar sem zatisnil oči . . .

Premetaval sem se po postelji ves bolan in nesrečen. Časih sem mislil jasno in razumno, a takoj potem sem se izgubil v nespametne blodnje, brez smisla in brez vsake resnične podlage. Vrh tega mi je bilo neznosno vroče, četudi je bilo moje čelo popolnoma suho. Hotel sem si prižgati cigareto, toda ustna so mi bila kakor ožgana in po prvem dimu sem vrgel cigareto v kot.

Na okno sem se ozrl samo enkrat in celo takrat le mimogrede. Odkod mi je prišlo to prepričanje, mi je nejasno; toda vedel sem trdno in natanko, da to noč ne bo ob oknu ne nje in ne njega. Če bi se bila zasvetila luč, bi videl svetlobo v svoji sobi; a kakor sem opazil, je bilo okno zaprto in zagrnjeno; izza rulet ni prisijal na steno ob moji postelji ves čas niti najmanjši žarek . . . Ko sem se zjutraj po težkih sanjah prebudil, je bilo vzglavje mokro od solza in oči so mi bile kalne in trudne.

XIII

Nikdar se nisem spominjal podnevi svojih nočnih sanj. A ta poslednji dan kljub temu ni bil popolnoma podoben prejšnjim. Vstal sem slabe volje, izmučen in len. Ugledal sem slučajno na polici svoje knjige in domislil sem se, da sem zadnji čas precej zanemaril študije. Če pojde tako naprej, kaj si bodo mislili ljudje o meni in o moji solidnosti? Lepa solidnost! Dovolj je sicer, da je človek dostojno oblečen in da govori o priliki v visokih, če mogoče precej nenavadnih in zavitih izrazih in da se pokaže zdaj pa zdaj v družbi kakega dostojanstvenika. To je dovolj za vsakdanjo rabo A s tem se ne doseže drugega kot kvečjemu občinsko svetništvo ali državnozborski mandat. In kaj bi jaz, recimo, z občinskim svetništvom? — Ima človek svoj naslov in svojo čast, a kadar izgine za oglom njegov oguljeni frak, ne misli živa duša več nanj. Ne, tituluš nikakor še ni glavna stvar. In tudi ugled ne . . . Nekateri ljudje si pridobe tekom svoje kariere nekaj posebnega, kar ni ne slava, ne čast, ne ugled . . . vrag vedi, kaj je! Svet se jim klanja, napravlja jim svečane vzprejeme, naposled stoje ob grobu različna društva z zastavami, in še dolgo po pogrebu

slave šolske čitanke njihovo blagoslovljeno ime. In če jih pogleda kdo pri luči, — kaj so storili človeštvu v blagor? Nič, — čisto nič ne. Njihovo vedenje je bilo sicer vobče spodobno, a kar se tiče znanja in posebnih zaslug, niso prekašali svojih ponižnejših vrstnikov . . . O Bog, čudne misli vstajajo iz zgodovine in človek se jih težko ubrani. Nekateri ljudje lažejo celo po smrti, in kadar naleti kdo na njihovo ime, je v svojih čutih nevede osleparjen . . . Jaz bi se ravno ne branil te čudne vrste ugleda, ali ostalo mi je izza prejšnjih nedostojnih časov vendar še toliko poštenosti, da si želim nekake podlage . . . to se pravi, da bi mi bilo nerodno, če bi me spremljali k zadnjemu počitku z zastavami in godbo samo zaradi parlamentarične brade in jezikoslovnih naočnikov . . .

Sedel sem h knjigam, toda moja glava ni bila posebno jasna. Čital sem cele stavke, ne da bi jih razumel. Sredi neke strani sem opazil celo ves začuden in prestrašen, da sem smatral za hip te črne, zavite črke pred seboj kakor nekaj živega, ki teka s hitrimi nogami od roba do roba in spet nazaj. Strnil sem obrvi in se pogladil po čelu, toda spoznal sem, da bi se trudil brez uspeha. Zaprl sem knjigo ter se odpravil od doma.

Šel sem na sprehod precej daleč iz mesta, do konca drevoreda in visoko v gozd. Moji živci so bili tako prenapeti, da me je spreletelo po vsem telesu, kadar je po-

drsala moja noga po pesku. Povsod so se kazali sledovi pozne jeseni. Na tleh je ležalo zgrbljeno listje, pomešano z osušenimi luščinami kostanjev. V gozdu je bilo tiho, le malo svetlobe je moglo prodreti skozi vejevje. In sredi te tišine in teh mirnih senc me je obšla polagoma neka tajnostna bojazen, — kakor bi me pričakovalo tam na koncu gozda nekaj neznanega in groznega. Vrnil sem se s hitrimi koraki v mesto.

Slučajno in brez posebnega namena sem se napotil v redakcijo nekega dnevnika. Z urednikom sva si bila dobra znanca in občeval sem ž njim mnogo, četudi sem vedel, da je malovreden človek. Vzprejel me je z veliko vljudnostjo, stresel me za obe roki ter mi ponudil stol. Že v tistem trenutku sem začutil nespametno željo, da bi ga kakorkoli vznemiril in če mogoče naravnost razžalil. Predvsem mi je bilo zoprno, da je neprestano umikal oči ter se oziral v stran, kadar je govoril. To je bila njegova navada. A drugače bi kdo sklepal iz tega mozoljčastega, dobrodušno neumnega obraza, da ni nič nepoštenega v njegovem srcu. Samo lasje so bili redki in ščetinasti, kakor jih imajo edino lopovi.

»Kaj pišete . . . kako budalost?«

»O socialnem vprašanju, s posebnim ozirom na razmere našega naroda . . . take članke zdaj ljudje radi čitajo . . .«

»In kakšne nazore prodajate?«

»Da naš narod še ni zrel za ideje ostalega sveta . . . Pomislite: — ob vseh imenitnih političnih preobratih je stal hladen ob strani, kakor bi ga ti viharji nič ne brigali . . . Če se reč le dobro preudari: — narodnostna ideja, liberalizem, novodobni socializem, vse mu je bilo in mu je tuje in brezpomembno. Ne ogreva se za nobeno stvar, — njegov značaj ni ustvarjen za kaj takega . . . Ne, resnično, naš narod še ni zrel . . .«

Skočil sem s stola ves razburjen.

»Vi lažete, lažete, lažete! V par besedah tisoč laži! . . . Čemu mu prodajate, narodu, tuje ideje, — kdo vas prosi zanje? Porujete jih iz knjig s korenino in stebлом, in on naj jih žre! . . . Prezentirate mu na svojem papirju pogrete žgance s Francoskega, in če jih ne mara — ni zrel! Poglejte iz svoje sobe, vraga, — kako hočete kurirati to bolezen? S teorijami ne odčarate ubožstva! . . . Da, tako je: s samimi idejami krošnjarate okoli, drugega nimate . . . ,Kako to, da nima liberalizem tal, da socializem še niti v povojih ni, — skratka, da ni nobenega idealnega navdušenja?' — Vrag vas vzemi!«

Prijatelj urednik se je smehljaj in stresal z glavo.

»Na, na, na, — čemu ste se vznemirili? . . . Jaz svoje stvari seveda ne mislim tako resno, — izrazil sem se preveč na kratko . . . A kljub temu priznati morate sami — in če se ne motim, ste celo deloma priznali, da se narod ne zanima —.«

»Kdo pravi, da se narod ne zanima? Narod se zanima za vse, kar mu je v prid, — za vse, kar se vsaj nekoliko tiče njegovih razmer . . . Dovolj je svobodomiselnosti v njegovi duši, a če mislite, da jo vzbude kedaj vaše obli-zane in visokoleteče besede, se jako motite. Narod ima več idej kot vi, a da vas ne razume, je naravno, ker mu govorite v tujem jeziku. Kar ni pognalo kali na njegovem polju, to tudi tam ozeleneti ne more . . .«

Ohladil sem se jako hitro in že sredi zadnjih besed se mi je zazdela vsa razgretost nespametna. Okrenil sem se na stolu ter umolknil . . . Vedel sem, odkod tisti hitri koraki ob jutranjem sprehodu in odkod te nenadne, raz-burjene besede. Na dnu mojega srca je ležalo nekaj težkega . . . spalo je in čakalo noči.

Poslovil sem se od urednika skoro nepričakovano, ne da bi bila dostojno dovršila svoj razgovor.

Pogledal me je nekoliko začuden in nato opomnil, da se mu zdim raztresen in nervozen. Jaz sem zmajal z ramo ter odšel na cesto . . .

Po kosilu sem napravil dolgo pot, ki mi je še danes nerazumljiva. Sonce je žgalo, da se mi je stekal znoj nad obrvmi; srajca se mi je oprijemala telesa, kot bi jo pomočil v vodo. Hiše so ostale daleč zadaj, vsenaokrog pusta planjava z redkim, pol posušenim drevjem. Tu pa tam je samovala vrsta belih brez, v daljavi se je svetila cerkev na nizkem holmu. Cesta je bila prašna in mrtva.

Prehitel sem visoko natovorjen voz, ki ga je vleklo dvoje sestradanih kljuset; pijan voznik je spal na kupu zabojev.

Sredi ravani je stala ob cesti stara krčma, visoko, sivo poslopje z majhnimi okni . . . Spominjal sem se te krčme, kadar sem bil žalosten in potr. Pred davnim časom je hodila po tej zamazani, temni veži, po teh nizkih sobah gospodarjeva hči — skoro še otrok, boječa in tiha, z velikimi, kakor prestrašenimi očmi. Kadar mi je prinesla vino na mizo, sem se časih dotaknil njene roke, in po telesu me je spreletelo nekaj sladkega. Sanjal sem kdaj na poti, kako jo poljubljam, ležečo v mojem naročju, a v resnici nisem mislil nikdar na kaj takega. Pogledal sem ji v oči, in pri srcu mi je bilo čisto in lahko, kot da ni bilo najmanjše podlosti v vsi moji preteklosti . . .

Ko sem vstopil, mi je prišel naproti star človek v dolgi suknji, z zaspanim čemernim obrazom. Videl ga nisem dotlej še nikdar . . . No, od tistih časov so pretekla morda že tri leta.

»Ali ste vi zdaj gospodar tukaj?«

»Jaz.«

»Tako . . . Prinesite mi četrta vina.«

To je umevno samo ob sebi, — naravno je, da je izginila, kakor izginejo sanje. Samo v sanjah sem jo videl, bogve kdaj; njene nedolžne oči so bile samo del mojih sanj. Takih oči ni v resnici nikjer . . . Kako tiho je prišla

k meni, — kot da se ne dotikajo tal njene noge. In njena roka je bila tako bela in tako majhna, ah tako majhna. Njena ustna so se zgenila, hotela je nekaj reči, ali nasmehljala se je samo. In jaz sem se je dotaknil, rahlo in strahom, da bi je ne oskrnil . . . Zdaj je izginila, zakaj to so bile samo sanje . . . sanje.

Slonel sem ob mizi, glavo oprto ob dlani. Mislil sem na davne, polpozabljene dogodke, na ljudi, ki sem jih bil srečal pred bogve kolikimi leti. Domislil sem se celo Matilde in za hip sem jo zamenjal z neko gospodično, ki sem jo videl nekoč mimogrede na nekem balkonu in ki je imela čudovito lepe zlate lase . . .

Vzdramil sem se šele v mestu, blizu svojega stanovanja. Mračilo se je, od zahoda se je bleščala sanjava rožnata svetloba. In kolikor bliže je prihajala noč, tembolj so se izgubljale moje sentimentalne misli in v kratkem času sem se zavedel jasno svoje trdno zapovedane dolžnosti.

XIV

Luči nisem napravil ves večer. Ležal sem na zofi in čakal. V sobi se je temnilo, sence so se razgrnile po stenah. Roke sem imel prekrižane pod glavo in z zatisnjenimi očmi, brez strahu in brez vznemirjenosti sem mislil na različne stvari, ki niso bile v nikaki posebni zvezi z dejanjem, določenim za najbližje minute. Prišel mi je na um celó razgovor z urednikom in nezadovoljen sem stresel z glavo. Kaka neumnost! V teh časih se grem razgrevat za abstraktna vprašanja, ki se ne tičejo nikogar in najmanj mene samega . . .

Toda kmalu sem začutil tisto čudovito trepetanje srca, ki me je ovladovalo redno ob prvem objemu noči. Moje misli so se hipoma razširile, kakor bi se jim bile razvezale peroti . . . Vse se bo končalo, — nocoj se bo končalo to trpljenje. Treba je bilo samo eneržije, in nikdar bi se ne bil zvijal pod težo brezkončnih noči. Doslej nisem imel moči, da bi udaril s pestjo v obraz, — s pestjo v obraz filistrstvu, ki mi je stalo na poti v vsem svojem blatu. Plazil sem se pred njim s sklonjeno glavo in boječimi očmi, taval sem z negotovimi koraki in pustil svo-

je moči, da so gnile v brezdelnosti . . . Da, edino to je, — jaz imam svoje moči, da jih porabim sebi v korist, da odstranim, kar mi leži pred nogami! . . . Jaz ne sanjam z vso bridkostjo svoje duše svojih jasnih sanj, da bi mi kdo segal vanje z mesnatimi rokami . . .

In ko sem se domislil njegovega od bolečine spačene-ga obraza, sem se zasmejal skoro na glas ter skočil z zofe . . . Odprl sem predalce v svoji miznici ter izvlekel precej dolg, fino nabrušen nož z jako pripravnim jelenjim ročem. Spravil sem ga lahko v notranji žep svoje suknje, tako da mi ni delal nikake sitnosti. Nato sem se sprehajal po sobi z mirnimi koraki, roke na hrbtu . . .

Celo dobro je, da se ni zgodilo drugače. Vsa moja duša je zahrepenela po nji, po njenih smaragdnih očeh, ponjenih belih rokah . . . Ti si pač mislil, da se okrenem in da se odpovem svojim sanjam kot nekdej? . . . Ah, zdaj je prišel čas, da branim svoje pravice; zatajevanja je bilo dovolj . . . Ti si mi pač ugrabil ono boječo gazelico v krčmi ob cesti . . . hm? To se ti je posrečilo, ali zdaj, dragi moj . . . zdaj sem sklenil, da ne pustim nikogar v svoje kraljestvo. Časi so se popolnoma predrugačili . . .

Ura je bila deset in več, ko sem stopil k oknu in pogledal navzgor . . . Nikdar dotlej je nisem videl tako natančno; svetilka je bila blizu okna in ona je obračala proti svetlobi svoj obraz. Na mehkih, trepetajočih potezah

je ležala utrujenost kakor uro pred smrtjo, oči so bile široko odprte, toda njih luč je bila motna, — od visoko friziranih las je padala senca skoro do usten . . . V tem trenutku bi prišel k nji ter jo objel z obema rokama in jo dvignil k sebi in jo poljubljal, da bi mi ostala na licih kri iz njenih ustnic . . . In v tem trenutku je prišel k nji in jo je objel z obema rokama in jo dvignil k sebi . . .

Zaklenil sem duri ter odšel hitro po stopnicah. Na cesti ni bilo nikogar, — sploh so bile tod okoli ulice celo podnevi prazne. Zavil sem urno okrog ogla. Skrbelo me je, da bi ne bila vrata zaprta, ali v tem slučaju sem se bil odločil, da čisto enostavno pozvonim, — naj se zgodi karkoli. Toda v teh starih, polrazpalih hišah z nebrojnimi praznimi stanovanji ni vratarjev, ker navadno tudi ničesar ni, kar bi bilo vredno čuvati.

Resnično, — vrata so bila na moje začudenje celo na stežaj odprta. Najbrž je vstopil kdo malo pred menoj, pa se mu ni ljubilo, da bi jih bil zapahnil. Hodnik je bil popolnoma teman in prižigal sem žveplenke, da sem mogel naprej. Stene so bile vlažne in sive. Šel sem mimo mnogih sob brez duri, z odprtimi okni; hladen veter je pihal od vseh strani. Naposled nisem vedel več natančno, kje stojim. Hodniki so se križali, troje ali več stopnic je vodilo v gornja nadstropja. Razmišljal sem dolgo časa, kje bi morala biti po priliki njena soba; medtem sem sto-

pal navzgor brez posebne sigurnosti . . . Tam od daleč, prav na koncu hodnika se je tresel na steni svetel trak; prihajal je najbrž iz razpoke v durih. Prsa so se mi nape-la od radosti, — to je bil vsekakor nenavadno srečen slu-čaj, ki bi se ga skoro ne mogel nadejati . . .

A zdaj je bilo treba previdnosti . . . previdnosti. Na-gnil sem glavo, upiral se z roko ob mokro steno ter se plazil po prstih in polagoma bliže. Da bi stal kdo poleg mene z zaprtimi očmi, ne bi slišal mojih korakov . . . Pogledal sem skozi razpoko. Slonela sta ob oknu in nje-gova roka je ležala ob njenem pasu. Soba je bila oprav-ljena jako siromašno; postelja, velik divan s platneno prevlako, miza, stol in drugega nič . . . Ali bodo duri zaškripale? On se bo dvignil, toda od strahu in začude-nja niti zganil ne bo z roko; gledal me bo s topimi očmi in ona bo stala bleda in mrtva poleg njega . . .

Prijel sem za kljuko, ne da bi odmaknil oči od raz-poke . . .

Čisto mirno slonita, kakor da ne slutita ničesar . . . Jaz, — jaz bi slutil, — da, vedel bi jasno, da odpira nekdo vrata za menoj . . .

Prav tisti hip, ko sem stal na pragu, jo je pritisnil bliže k sebi ter se dotaknil z ustnicami njenih las. Duri so se odprle in zaprle brez najmanjšega šuma. v poljubu niti čutil ni, da je zapihal veter skozi sobo . . . Mirno in z jasno zavestjo sem ugasnil svetilko, ki je stala na mizi,

stopil k njemu, objel ga z levico krog vratu ter mu zasalil nož z vso silo v prsa . . . Niti zahropel ni, a ona je vzkliknila s prestrašenim glasom:

»Kdo je ugasnil luč?«

XV

V uredništvu sem napisal dan pozneje po natančnih informacijah pretresljivo poročilo o umoru nekega železniškega sprevodnika v stanovanju očitne grešnice lrme. Okrasil sem to poročilo z različnimi, jako umestnimi opomnjami o propalosti naše dobe ter dodal površno statistiko hudodelstev zadnjega časa z motivi vred; največ nenaravnih dejanj je izviralo po mojih mislih iz ljubezni in iz blaznosti . . . O morilcu ni bilo najmanjšega sledu, in ubožica Irma je od strahu obolela . . .

To so mi povedali drugi. Ali jaz vem, da ni obolela . . . Vidim jo pri oknu vsako noč in dvoje zelenih žarkov iz njenih oči se ovija okrog moje glave in moje roke se iztezajo proti njej . . .

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-140-1